

VII-3

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

Lelt. napló: ~~10.4.3~~

csop. szám.

DOLGOZATOK

A VALLÁSSZABADSÁG KÉRDÉSÉRŐL.

IRTA

DR. HORVÁTH ÖDÖ

AZ EPERJESI JOGAKADEMIA DÉKÁNJA.

Kedves Annámnak!

EPERJES

KÖSCH ÁRPÁD KÖNYVNYOMDÁJA

1894.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

Lelt. napló: ~~22033/2~~

1917. máj. 3. csoport: szám.

RESEDI TUOSANYE BYLLIN
ALLAN ES MOTES HANYI KAR
ok. nap 18 sz. 9862/5

DOLGOZATOK

A VALLÁSSZABADSÁG KÉRDÉSÉRŐL.

I.

A receptczióról.

1893. január 15.

Másfél éve annak, hogy «*A vallásszabadság kérdéséhez*» cím alatt egy dolgozatom jelent meg, a mely főképen az izraeliták vallásszabadságával foglalkozott.

Az a jóakarató fogadtatás, a melyben ez, a nagyobb előszeretettel, mint tehetséggel megírott munka általában részesült, és még inkább azok az események, a melyek annak megjelenése óta hazánkban e kérdés tekintetében lefolytak, mindennél jobban igazolják azt, hogy ennek megírásánál egészen felesleges munkát nem végeztem s hogy abban az igazságnak, a méltányosságnak voltam szerény, de őszinte meggyőződés által vezérelt szószólója.

Fáradozásomat, melyet ennek a munkának a megírására fordítottam, várakozásomon felül megjutalmazta az a bírálatos megjegyzés, melyet a zsidó felekezeti és társadalmi heti lapban, az «*Egyenlőség*»-ben (1891. szeptember 18-iki sz.) *Vázsonyi Vilmos dr.* tollából olvashattam, a hol az van mondva, hogy: «*E munka minden sora a tiszta liberalismus szellemét*

lehell: szerzőjét a nemzeti újjáébredés korának hagyományai lelkesítik.» Ennél szebb, ennél megtisztelőbb elismerést csakugyan soha se kívánhatnék magamnak.

Mi sem áll tőlem távolabb, mint az a gondolat, hogy művemnek csak a legkisebb része is volt abban a mozgalomban, mely a közel múlt időben, a zsidó vallás reczepcziója tekintetében hazánkban megindult s a melynek örvendetes eredményeként konstatálhatjuk azt, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslat csakugyan el is készült, s — előre láthatólag — mielőbb törvényhozásunk tárgyalása alá kerül. Tudom én azt nagyon jól, a mit sehol sem olvashatunk olyan szépen, mint Madáchnál, hogy «A kor: folyam, mely visz, vagy elmerít; — *Úszója* — nem vezére, az egyén!»

A haladásnak ellenállhatatlan folyama, kell, hogy magával ragadjon minket is! Kell, hogy ledöntse azokat az akadályokat, a melyeket ma már csak az elfogultság, csak a féltékenység kívánhat fenntartani! Kell, (hogy megújítsam idézett művem egyik hasonlatát) hogy letörje azt a sulyos lánczot, a mely a lelkiismeretet — az emberben ezt az isteni részt — akarja fogva tartani! Kell, hogy megszüntesse azokat a visszasságokat, melyeket e téren, hazánkban — a legszabadságszeretőbb nemzet hazájában, — pirulva észlelhetünk, s mely — egyik kiváló politikusunk hasonlatát idézve: — hazánkat olyan gyanánt tünteti fel, a mely a külföld szennyesének is lerakodó helyül szolgál.

Tudom azt, hogy ez a folyam ragadott engemet is magával akkor, a mikor ennek a fontos ügynek szószólója lettem, s a mikor azt. kívántam, hogy. «a művelt névre igényt tartó nemzethez nem méltó ez az állapot mielőbb megszüntettségük;» s kívántam ennek az állapotnak a megszüntetését az által, hogy az *általános vallásszabadságot* honosítsuk meg hazánk minden polgárára nézve.

Megvallom: ez az én álláspontom ma is! Azoknak a nézetéhez csatlakozom felfogással, a kik azt mondják, hogy az általános vallásszabadság létesítése feleslegessé tenné a «recepziót.»

Ennek daczára azonban nem hiszem, hogy önmagammal ellentmondásba jönnék akkor, ha kormányunknak amaz eljárását, — melyszerint az általános vallásszabadság tárgyában elkészült törvényjavaslatot megelőzőleg: — a zsidó vallás recepzióját óhajtja törvénybe ígattatni, indokoltnak és helyesnek tudom tartani.

A zsidó vallás recepziójának a kérdése — nézetem szerint — tökéletesen megérett, — megoldásban semmi nagyobb nehézségbe nem ütköző kérdés, — s olyan, a mely az 1867: XVII. t.-cz.-nek csupán szükségképen való következménye.

Azok az elvek, a melyeknek *br. Eötvös József*, kiről *dr. Kohut S.* oly mély igazsággal mondja: (A zsidók története . . stb.), hogy «hazánk újabb történelme legkimagaslóbb alakjainak egyike, tán legelsőbbike, mert a lángeszű költészet, állambölcsé-

szet, lángoló hazaszeretet, legtisztább emberszeretet egy személyben való összpontosítását, a jellemnagyság- és fenkölt gondolkodás, a prófétai ihletettséggel való párosítását nem csak hazánkban, hanem Európában sem látjuk rajta kívül másodszer is megtestesítve,» azok az elvek mondom, melyeket ő ennek a vallásfelekezetnek «emancipációjá»-ra nézve vallott, ma már minden művelt és felvilágosult ember szívében, viszhangra keltek. Az az általános óhajlás, a mely képviselőházunkban a reczepcióra vonatkozó törvényjavaslat benyújtása tekintetében nyilvánult, bátran egy, a haladó kor követelményeire figyelni tudó, nemzet óhajlásának, véleményének tekinthető.

Hogy ez csakugyan így van, azt mindennél jobban bizonyítja magának a reczipiálendő vallásfelekezetnek a magatartása, mely bízván a nemzetnek s a parlamentnek hangulatában, bízván a kabinetnek szabad-elvűségében és különösen bízván az *Eötvös* nyomdokaiba való lépésre teljesen méltó és hivatott — vallásügyi miniszter ígéretében, — a megkezdett mozgalommal aláhagyott, tudván azt, hogy a cél e nélkül is el lesz érve.

Ismétlem tehát: a zsidó vallás reczepciójának a kérdése teljesen meg van érve, — s az előtt akadályok, nehézségek nem állanak, — a mennyiben nézetem szerint, csupán annak általános kijelentésére van szükség — a minek példáját, az unitárius vallásra vonatkozólag, az 1848: XX. t.-cz. 1. §-ában birjuk —

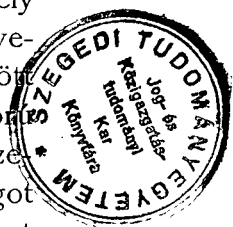

hogy ez a vallás, törvényesen bevett vallásnak nyilváníttatik.

Hogy az általános vallásszabadság törvényileg való kimondása nem ily egyszerű feladat, — hogy ennél, a dolog természetéből kifolyólag, sok fontos és lényeges kérdésnek kell megoldásra jutnia, — azt könnyen beláthatjuk, ha a kérdés felől behatóan gondolkozunk, vagy ha csak a *br. Eötvös* által annak idején benyújtott ily tárgyú törvényjavaslatra gondolunk.

Ennek az utóbbi feladatnak nagyobb szabású és tágabb terjedelmű volta, s a nagyobb nehézség, a melylyel ennek megoldása szükségképen járni fog, teszi indokolttá és helyessé kormányunknak azt az álláspontját, hogy az előbb megvalósítható, könnyebb feladatot, mely a másoknak, az általánosabbnak úgy is egy részét képezi, előbb akarja megoldani, miáltal ennek a megvalósítását nem fogja ok nélkül elodázní s e mellett egy oly lépést teend, a mely a nagyobb feladatnak a megoldását nem kis mértékben elő fogja segíteni.

És e tekintetben példára is hivatkozhatunk, a mely arra ösztönöz, hogy kormányunk álláspontját helyeseljük. Ott van a keresztények és az izraeliták között kötetendő polgári házasság törvényjavaslatának szomorú sorsa. Sokan voltak ezzel szemben is azon a nézetten, hogy az általánosan kötelező polgári házasságot kell behozni, mely a szükségbeli polgári házasságot — természetesen feleslegessé fogja tenni; — és ma ott vagyunk, hogy a «birhatót eladtuk álom-pénzen,»

s mert csak a *többet* akartuk s a *kevesebbet* nem: — még mostan, — tíz hosszú év múlva sincs *se többünk se kevesebbünk!*

Igy ne járjunk a recepczió kérdésével is!

Bármily igaz és lelkes hívei vagyunk is tehát az általános vallásszabadságnak: a politikai észszerűség és czélszerűség azt javasolja mégis, hogy ne akarjuk nagyobb erőmegfeszítés árán, egy csapással hatalmukba ejteni a meghódítandó várat, hanem foglaljuk el egyelőre a rendelkezésünkre álló kaput, a mely bennünket a nélkül is a várban való jelentékenyebb és jelentékenyebb tértfoglaláshoz juttat!

Fogadjuk el előbb a *kevesebbet*, ha ennek megszerzése rövidebb idő alatt történhetik s megszerzése könnyebb és biztosabb!

II.

A zsidó vallás reczepciója.

1893. márczius 26.

«Az okok, melyek ez ügy mellett szólnak: velünk születtek; s az olvasó, ha előítéleteiről lemond, önszivében annyit fog találni, mint soraimban.» Ezekkel a szép szavakkal végzi *br. Eötvös József* a «Budapesti Szemle» 1840. évi folyamának II. kötetében «A zsidók emanczipációja» czímen megjelent nagybecsű művének bevezető fejezetét.

Ennek a nagy elmének ez a szép gondolata ösztönöz, bárorit engemet is, valahányszor tollamat felveszem, hogy a czimként kiirt kérdés felől elmondjak egyetmást — s valahányszor önkénytelenül felmerül lelkem előtt az a kérdés: vajjon birok-é a készülség olyan fokával, mely az ehhez való hozzászólásra képesít és jogosít — s vajjon azok, a kikhez szólani kívánok, meg fognak-é engemet érteni?

Mondjunk le az *előítéletről* s akkor — képesítve és jogosítva vagyunk arra, hogy ennek a kérdésnek a tárgyalásánál szavunkat felemeljük; mondjunk le az *előítéletről* s akkor — bízvást meg fogjuk érteni,

bízást el fogjuk fogadni az ettől szintén ment nézeteket!

Vajjon, ha ezt az előítéletet félre tesszük és teljesen elfogulatlan szemmel olvassuk át azokat az emlékiratokat, melyeket hazánk főpapjai Ő Felségéhez és a kormányhoz intéztek s melyeket a napi sajtóból immáron általában ismerünk, — ezeknek többi részletéről ezúttal nem szólván — nem vagyunk-e kénytelenek sajnálattal konstatálni azt, hogy a *zsidó vallás recepcziójára* vonatkozó részlete a kormányhoz intézett emlékiratnak, nem hogy távol nem áll az előítélettől, hanem egyenesen annak álláspontjára helyezkedett, — hiszen erről — úgy, mint a kormány programjába felvett másik három egyházpolitikai reformjavaslatról (a polgári anyakönyvek behozatala, a vallásszabadság általános kimondása és a polgári házasság behozatala,) azt mondják ki hazánk főpapjai, hogy ezeket «már elvi kijelentésökben is úgy vallásunk, mint hazánk érdekeire nézve károsnak találtuk.»

Mindenesetre szükséges, hogy az emlékiratnak a recepczióra vonatkozó részletét, szószerint ide ig-tassam:

«Ha a recipiálás csak a zsidó vallásnak szabad gyakorlatát, a törvény oltalma alá helyezését, jogainak a saját körében való törvényes védelmét, biztosítását jelenti: nincs észrevételünk ellene, hisz az 1867: évi XVII. t.-cz. szerint úgysis az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és

politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítottak — minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet megszüntetett, — vallásukban önállók és szabadok: tehát meg van adva nekik minden, a mit egy ember, mint polgár, az országban a maga számára kívánhat. De ha a magas kormány ezen javaslatában az izraelita vallást törvényesen bevett vallásnak akarja nyilvánítani, úgy hogy a keresztény és zsidó vallás között nálunk az a viszonyosság álljon be, mely jelenleg csak a *katholikus* és a *többi «bevett» ker. vallások* között létezik, tehát a zsidó vallásról a keresztény hitre, a ker. hitről a zsidó vallásra való áttérést az 1868: LIII. t.-cz. szerint szabályozni, ily törvénybe bele nem egyezhetünk.»

Szorosan a tárgynál kívánván maradni, ezúttal kénytelen vagyok elhagyni megjegyzéseimet arra vonatkozólag, hogy ez az emlékirat is arra a sajnálatos, téves s hazai közjogunkkal merőben ellentétes álláspontra látszik helyezkedni, — melyet 1887. évi december 28-án 2435. szám alatt kelt rendeletében *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter oly meggyőző érvek alapján helytelenített,* — hogy a róm. kath. vallás a «bevett» vallások között nem értendő; — meg kell vallanom, hogy két közvetlenül egymásra következő mondatban nagyobb ellentmondást talán soha sem olvastam, mint épen az idézett szövegben.

* Lásd erre vonatkozólag: *Horváth Ö.*: A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alapfeltétele. Eperjes, 1894. 29. s. köv. 1.

«A vallásszabadság kérdéséhez» című művemben volt alkalman részletesen foglalkozni az izraeliták jelenlegi jogállásával, s volt alkalmam reá mutatni arra, hogy ez az állapot egy művelt nemzethez igazán nem illő és tarthatatlan.

S végig gondolva azokon az okokon, a melyek ennek a nézetemnek a kinyilvánítására késztetek művem megírásakor, valamint, a melyek annak fenntartására késztetnek mostan, igazán sajnálatosnak kell tartanom azt, hogy az emlékiratnak az a merész mondata, hogy az izraeliták «vallásukban önállóak és szabadok: tehát meg van adva nekik *minden*, a mit egy ember, mint polgár az országban a maga számára kívánhat,» hogy — mondom — ez a mondat kifejtve és kellően megokolva nem lett. Hogy miképen lehet ezt arról a vallásfelekezetről mondani, a melyre a más vallásfelekezetűeknek áttérniök, a melyhez tartozókkal a más vallásfelekezetűeknek házasságra lépniök nem szabad s a mely a törvényesen bevett vallásfelekezeteknek biztosított törvényes védelemben minden tekintetben nem részesül? — azt igazán nem tudom belátni. — Avagy «egy ember, mint polgár, az országban» nem kívánhatja-e meg attól az államtól, a mely nem vallási czélok miatt áll fenn s a mely *minden állampolgárnak* életcéljait egyenlően van hivatva, — sőt köteles — előmozdítani, azt hogy lelkiismeretén erőszakot ne tegyen s őt a más felekezetűekkel szemben hátrányban ne részesítse? S vajjon a fentebb vázolt esetek nem egyszerű megtaga-

dásai az ilyen kívánságoknak? Avagy elég-e valamely vallásfelekezetnek a «saját körében való törvényes védelmet» biztosítani? — és azt, hogy belső ügyeik intézésében idegen befolyás érvényesülni nem fog?; — kifelé, a többi vallásfelekezetekhez való viszonyban pedig lehetnek a felekezeteknek a jogai bár milyen mértékben is megszorítva? — Semmiesetre sem!

A «Szabadság» és «Egyenlőség» korrelatív fogalmak; — én azokat egymás nélkül képzelni nem tudom. — S ha vallásfelekezeteket látok, a melyek egymással egyenlő jogokkal nem birnak és egyenlő jogvédelemben nem részesülnek, — s ha vallásfelekezeteket látok, melyek egyike a másikat «önállónak és szabadnak» mondja ugyan, de az önállóságnak és szabadságnak ezzel a mértékével maga megelégedni bizonynyal nem tudna: én mind a két felekezetre nézve a szabadság állapotát fennforogva látni nem foghatom semmikép.

«Meg van adva — tehát — nekik *minden*, a mit egy ember, mint polgár, az országban a maga számára kívánhat» — «de ha a m. kormány . . . az izraelita vallást törvényesen bevett vallásnak akarja nyilvánítani, úgy, hogy a keresztény és zsidó vallás között . . . viszonyosság álljon be, . . . tehát . . . a ker. hitről a zsidó vallásra való áttérést az 1868: LIII. t.-cz. szerint szabályozni, — ily törvénybe bele nem egyezhetünk.» Itt van az a nagy ellentmondás, a mit előbb felemlítettem s a melynél szembeötlőbbet igazán alig képzelhetünk, mert hát e szerint bizony

mégse lehet nekik megadva *minden*, a mit kívánhatnak, a mit meg kellene kapniok s a mit az emlékirat — az okok felsorolásának és kifejtésének mellőzésével — tőlük a jövőben is meg akar tagadni.

Okunk van hinni, hogy kormányunkat ez az emlékirat, — ez az útjába gördített kő, — nem fogja a kitűzött úton való előhaladásban akadályozni, azon az úton való előhaladásában, a melyen a modern kor kívánalmainak megvalósítása felé igyekszik, őszinte örömeire minden előítélettől ment, minden felvilágosult kebelnek.

«A lélek szabadsága s az emberek lelki nyugalma csak azóta vannak biztosítva, — a mióta az állam, — helyesen ismervén fel saját természetét és feladatát, — eltekintett attól, hogy a vallást uralja, vagy egy egyház szolgálatában állván, ennek vallási uralmát erőnek erejével keresztül vigye,» — mondotta *Bluntschli*.

«Az a fogalom, hogy az egyik embernek kötelessége a felől gondoskodni, hogy a másik vallásos legyen, — volt okozója minden eddig elkövetett vallásos üldözésnek, s ha elfogadtatnék: teljesen igazolná is az üldözéseket!» — mondotta *J. S. Mill*.

«A szabadság, többekkel megosztva, becsében nem veszít, sőt eréjében nyer s biztonságában növekszik!» — mondotta *Deák*.

Vajha minél többen meg tudnák szivelni s magokévá tudnák tenni ezeket a mondatokat!

III.

Az egyházpolitikai reformtervekhez.

1893. október 14.

Az «egyházpolitikai reformok» általánossá vált elnevezése alatt ismeretes reformterveknek a nagy fontosságú és mélyen az életbe vágó voltát mi sem igazolja jobban, mint az a nagy előszeretet, az a fürkésző körültekintés, az az éles vitára való hajlandóság, a melylyel a közvélemény ezekkel a kérdésekkel foglalkozni szokott.

Be sem várva azt, hogy az idevonatkozó törvényjavaslatok mindnyája a nyilvánosság elé kerüljön és hiteles szövegben álljon előttünk: alkalmat veszünk általában arra, hogy azokat megbeszélés és bírálat tárgyává tegyük. Sőt sajtónk egynémelyik része, meg nem elégedve azzal, hogy e légvárakként, bizonytalan alapra épített megbeszéléseknek és bírálatoknak csaknem egész özönével zúdíttja el olvasó közönségét: annak figyelmét és érdeklődését szüntelen élnékíteni igyekszik a reformtervek sorsára vonatkozó olyan híresztelésekkel, melyeknek forrásai felől talán maga

se tudna beszámolni, s melyek nem kis mértékben hatnak izgatólag az olvasó közönség kedélyére.

Ujabbán ismét ilyen híresztelésekkel voltak tele egyes lapjaink.

Egy állítólagos kompromisszumról szólott a hír, a mely az egyházpolitikai reformok terén lényeges átalakulást eredményezett volna, s az ezeknek a reformoknak a keresztülvitelében első rangú szerepet játszó tényezőknek álláspontjára nézve sok igen fontos tekintetben változtatólag hatott volna.

Bár, tudom, én is abba a hibába esem, hogy talán légből kapott dolgokat feszegetek, mégis meg nem állhatom, hogy ezek közül a híresztelések közül kettőt fel ne említsek és azzal futólag ne foglalkozzam.

Az egyik azt mondotta, hogy a kompromisszum a polgári házasságról szóló törvényjavaslatban annak felvételét eredményezte, hogy a házasságoknak polgári hatóságok előtt való megkötése után *kötelezően lesz előszabva az egyházi megáldatás kikérése*; a másik ugyancsak ebben a törvényjavaslatban, annak kimondását híresztelte, hogy a *katholikus vallásúakra nézve a házasság felbonthatatlansága alapelv marad továbbra is*.

Nekem, mikor ezeket a híreszteléseket olvastam, önkéntelenül «a fából csinált vaskarika»-féle mondás jutott az eszembe, s azoknak hitelt adni egy percze se tudván, — azokat egyenesen lehetetlenségeknek, abszurdumoknak tudom tekinteni.

Hiszen az álláspontnak ilykép híresztelt megvál-

toztatása teljesen kivetkőzteti a törvényjavaslat által célba vett reformot eredeti jellegéből.

Hol marad a létesíteni akart «*polgári házasság*» akkor, ha az *így* lenne létesítve?

Először is: miért legyen az egyházi megáldatásnak a kikérése *kötelezően* előszabva? Azért talán, mert e nélkül a házasság megkötése *érvénytelen*? Ha *ezért* van erre szükség: akkor jobb, ha egyszerűen elhagyjuk a polgári hatóság előtt való megkötésnek ilyenképen magában hatálytalan formalitását és maradjunk a jelenlegi viszonyoknál.

Az igazi polgári házasságnál épen az a döntő, hogy a polgári hatóság tekintélye mellett történt házasság-megkötés *magában véve* az, a mi annak érvényét megadja; a felek tetszésére bízott egyházi megáldatás csak az ünnepélyességek fokozását, a házasságra lépő felek hitvilágának a figyelembe vételét s az e téren felmerült szükségleteik kielégítését czélozza, a nélkül, hogy «a törvény erejénél fogva» megkötöttek kijelentett házasság érvényét csak a legtávolabbról is befolyásolná.

Ebből a szempontból tehát nincs szükség az egyházi megáldatásra s annak ily szempontból való alkalmazásba vétele kétségtelen megtagadása volna az állami főhatalom egységének és szuverenitásának.

Avagy talán abból a szempontból, van szükség az egyházi megáldatás kötelezően való előszabására, hogy ez által a hithűség, a vallásos érzület fokoztassék és szilárdíttassék? Ezt csak olyanok kíván-

hatják, és illetőleg: ez által a szempont által csak olyanok vezettethetik magukat, a kik az állam feladataival és hatáskörének határaival tisztában nincsenek.

«A törvényhozó lehetetlenre ne irányozza feladatát», — mert «az államhatalomnak oda terjesztését, a hová e hatalom ki nem terjed s a hol az erkölcsnek, a *hitnek* uralma az egyedüli és kizárólagos: ezt czélirányosnak, szerencsésnek nem tartom,» — mondotta *Csemegi K.* 1878. február 22-ki főrendiházi beszédében, ez által egy olyan elvet juttatván kifejezésre, a mely a modern államjognak immár csak elfogultak által vitatott szabályát képezi. Az igazi vallásosság fogalmával, lényegével mi sem ellenkezik jobban, mint a kényszer, fejtessék az ki akármilyen szempontból, s így esetleg magának a vallásosságnak terjesztése szempontjából is.

Nem csak feladatához nem tartozó és elérhetetlen célok után küzdene tehát az állam, ha ez által a szempont által vezéreltetné magát, hanem — a mit tennie nem szabad — erőszakot venne az ember lelkiismeretén s a legtöbb esetben hazudozásra, erkölcstelenre kényszerítene.

És másodsor: mikép lehetne fentartani a kath. vallásfelekezethez tartozókra nézve a házasság felbonthatatlanságát, illetőleg egyházuk eme tanát miképen lehetne az állami törvénybe beleigztatni?

Hiszen azok, a kik hazai házassági jogunkat ismerik, a kik előtt ennek botrányos vizsátságai és

tarthatatlansága ismeretesek, s a kik házassági jogunk reformjának a szükségét belátni képesek, azok jól tudják azt, hogy ezeket a reformokat eszlő sorban és főképen épen az a körülmény tette szükségessé és elkerülhetetlenné, hogy a házasság felbontásának a kérdése nincsen egyöntetű, mindenkire egyenlően érvényes jogszabályok által szabályozva. A jelenlegi állapotoknak, bár részleges, fentartása tehát egyenlő a célba vett reformok alapjának a megtagadásával.*

És végül: mit szóljak arról, hogy a felbonthatatlanságnak ez a meg nem engedése szükségképen arra kényszeríti a házasfeleket, hogy szerencsétlen házasságuk kötelékétől szabadulni akarván: hűtlenek legyenek saját vallásukhoz? Előmozdítja-e ez a vallásssóságot egyáltalán? — Épen ellenkezőleg! — A vallásnak és a vallásfelekezeteknek jól félfogott érdeke egyaránt sürgeti, hogy a lelkiismeret felett gyakorolt ez a kényszer mielőbb megszüntettség: annak megtartása tehát minden egyébnek nevezhető, csak reformnak, csak haladásnak nem!

* Lásd erre vonatkozólag: *Herváth Ö.*: A házasság felbonthatósága. Budapest, 1893.

IV.

A vallásszabadság elvének konzekvenciái.

1894. január 5.

Van egy könyv, a melyet igaz örömmel, mondhatnám: áhítattal szoktam lapozgatni, a melyet átolvastam már számtalanszor, de a mely — szép fejtegetéseivel, agyamhoz és szívemhez szólván egyaránt, — előttem mindig olyan új, mint a milyen becses marad és ez nem más, mint a berlini egyetem nagynevű profeszorának, a tudós *Hinschius Pálnak* műve, az állam és az egyház egymáshoz való viszonyának ábrázolásáról.

A kérdés történetének világosabb és meggyőzőbb előadását nem olvastam még sehol, mint itt az állam és egyház egységének és egymástól való elválasztásának korszakairól írott két nagy szakaszban, valamint azokat az elveket, a melyek szemmel tartásával ez a viszony a modern államokban szabályozandó, szebb előadásban nem láttam egymás mellé állítva, mint ebben a könyvben, a melynek lapjairól, mintha az igaz szabadelvűség tiszta sugárai érnék lelkünket, a melyek világosságot és jótékony meleget terjesztenek.

Teljesen indokoltnak tartom azt, hogy az «Őrálló»-

ban, melynek megindulását a szabadelvűség minden őszinte híve örömmel és lelkesedéssel kell hogy üdvözölje s melynek jövője elé, épen ezért, minden elfogulatlan szem a legszebb reményekkel eltelt tekint, legelsőben ezzel a munkával foglalkozzam. Teljesen indokoltnak tartom, hogy bemutassam ennek egyik legszebb lapját, azt, a melyre a vallásszabadság nagy elvének fontos konzekvenciái vannak feljegyezve, mely konzekvenciák előttem úgy tűnnek fel, mint megannyi határkövek, a melyek a vallásszabadság fényárban úszó, áldott, termékeny talaját elkülöníteni vannak hivatva attól a sötét, rideg, terméketlen mezőtől, a melyen az ember lelkiismeretét, ezt az isteni részt, mely felett csak Istennek lehet hatalma, az elfogúltság korszakának régi rozsdáitól szennyes nehéz lánczokba verve látjuk.

Tizennégy ilyen konzekvenciát jelöl meg *Hinschius*, melyek a vallásszabadság elvének megvalósításánál, az állam és az egyház egymástól való elkülönítésénél, mint legmesszebb menő követelmények állíthatók fel.

Ezek a konzekvenciák a következők:

a) az egyesek ama szabadságának biztosítása, hogy bármilyen vallásos meggyőződést követhessenek, minden őket ezért érhető hátrányok nélkül, és — a mit ez magában foglal — bármilyen vallásos meggyőződést, ha nekik úgy tetszik, *ne* követhessenek, mindaddig, a míg vallásos meggyőződésüket kifejezésre juttató cselekvényeik a büntető törvényekbe nem ütköznek és a közrendet nem zavarják;

b) az egy hiten levők ama jogának biztosítása, hogy vallásuk ápolása és gyakorlása céljából társulatokká, egyesületekké tömörüljenek, természetesen ugyanazon korlátok között, mint a melyek az előbb említett szabadságra nézve felállítatnak ;

c) annak a jognak a biztosítása, hogy vallási társulatából, az azzal szemben fennálló kötelezettségek teljesítése után, szabad meggyőződése szerint, kiki kiléphet, minek következményeként: eddigi felekezetehez való viszonya teljesen felbomlik és pedig a nélkül, hogy az illetőt ezért a tényeért az állami élet terén hátrányokkal lehetne sújtani, valamint a nélkül, hogy a kilépőnek más vallási társulathoz való csatlakozása tekintetében kényszernek lehetne helye ;

d) e most említett joggal a legszorosabb kapcsolatban: biztosítása a szülők és első sorban az atya ama jogának, hogy kiskorú gyermekeik vallásos neveltetése felől szabadon és önállóan határozhassanak ;

e) meg nem engedhető volta annak, hogy valamely vallásfelekezetnek a hivei más vallásfelekezetek isten tiszteletén való részvételre, vagy a más vallásfelekezetekhez tartozók előtt szent tárgyakkal tiszteletére, vagy végre más vallásfelekezetek vallási céljainak szempontjából bizonyos anyagi szolgáltatások teljesítésére kényszeríttessenek ;

f) megszüntetése, illetve mellőzése minden oly különbségnek vagy megszorításnak, a mely a jogképességet, — ideértve a polgári és a politikai jog-

képességet, tehát a magánjogokban, az alapjogokban és a politikai jogokban való részesedhetést, — a vallási meggyőződés szempontjából korlátozza;

g) a polgári anyakönyvek behozatala;

h) felekezeti szempontoktól teljesen független állami házassági jog létesítése, a házasságkötés alakjának, akadályainak, valamint a házasság felbontásának egységes, állami törvények által való szabályozásával s a mi ebben benne értendő: a házassági bíráskodásnak államivá tételével;

i) a temetések ügyének olyképen való szabályozása, hogy az eltemetés lehetősége a vallási meggyőződéstől független legyen;

j) az ünnepnapok államilag való szabályozása;

k) a közhivatalok elnyerésénél vagy az állampolgárok közjelentőségű funkcionál megkívánt «eskünek» a «fogadalom»-mal való helyettesíthetése ott, a hol a vallási színezetű eskü letévőjének vallási meggyőződésével ellenkezik;

l) az, hogy a szülék ne legyenek kötelesek gyermekeiket más vallásfelekezet által fentartott iskolákba s különösen más vallásfelekezet vallási oktatásaira járattni mely célból.— a hol szükséges — felekezet nélküli iskolák felállításáról kell gondoskodni;

m) a nyilvános szegényápolás és betegápolás ügyének a valamely vallásfelekezethez való tartozástól függetlenné tétele; s végül

n) mindenkinek megoltalmazása azoktól az esetleges hátrányoktól, a melyekkel valaki vallásfelekezete ré-

szeről azért illetetnék, mivel az állami parancsokat teljesítette.

A rendelkezésemre álló tér nem engedi meg ezúttal azt, hogy ezekkel a konzekvenciákkal részletesen foglalkozzam, sőt azt sem, hogy az azokban kifejezésre jutó kívánalmak határvonalait, feltételeit közelebbről megjelöljem: de ez ezúttal célomat sem képezheti. Az előadottak felsorolásával csupán azt akartam elérni, hogy az állam és egyház között való viszony egyik legkiválóbb írójának fejtegetései szerint általános tájékozást nyújtsak azok felől a kívánalmak felől, a melyeket az igaz vallásszabadság elve, mint megvalósítandókat állít elénk s hogy így egy használható, biztos zsinórmértéket nyújtsak arra nézve, hogy az egyházpolitikai reformok megvalósítását célzó törvényjavaslatainkat, általános szempontokból megbírálhassuk!

Vallásszabadság fényes korszaka! Jöjjön a te országod!

V.

1894.

Egy óriási homokóra az idő . . .

Gyors egymásutánban peregnek benne alá a homokszemek, . . . hogy részeivé váljanak a múltnak, a történelemnek . . .

Minden ilyen aláhullása egy homokszemnek: az ember életében egy *esztendő*t jelez. Elenyésző semmi a nagy mindenségben; nagy idő annak az «arasnyi lét»-tel bíró lénynek életében, a kinek ember a neve . . .

Az egyes emberek s úgyszintén az egyes nemzetek némelyikének szempontjából, ez a parányi porszem úgy tűnik néha elő, mint egy óriási szikla, mely sok édes reménynek, sok lelkes igyekezetnek gördült az útjába, elháríthatatlan akadály gyanánt, melynek még emlékezete is ólomsúlylyal nehezedik a keblekre; másikának ugyanez olyannak látszik, mint valamely drága fém parányi porszemecskéje, melyet könnyű szellő hozott és vitt magával s melynek az öröm és boldogság napsugarában való ragyogása, kedves emlékül marad fenn a szív rejtekében.

A most aláhullott homokszem: az 1893-ik év,

hazánk és nemzetünk életében egyike volt a legfontosabbaknak. Sok volt benne a drága fém, a mely nemcsak ragyogásával szerez örömet a léleknek, hanem a mely értékében megbecsülhetetlen is.

Az u. n. egyházpolitikai reformokat, az ezek tekintetében benyújtott törvényjavaslatokat tartom én ily fénylő és becses drága fémeknek, a melyek majdan teljesen egybeolvadva nemzeti életünkkel s annak kiegészítő részeivé válva: kétségtelenül át fogják nemesíteni, meg fogják tisztítani azt egész mivoltában.

A elmúlt év április 26-ik, május 17-ik és december 2-ik napjai örökké emlékezetes napok fognak lenni nemzetünk művelődésének történetében. Ezen a napokon lettek benyújtva az állami anyakönyvekről és az izraelita vallásról, valamint a vallás szabad gyakorlatáról és végül a házassági jogról s a gyermekek vallásáról szóló nagyfontosságú törvényjavaslatok.

Ha, a művelődés-történet íróinak némelyikénél szokásos, azt a költői felosztást akarnánk elfogadni, a melynél fogva, a művelődés fokozatai szerint vannak éjszakai, hajnali és nappali népek s ha ezt annak a küzdelemnek a történetében is alkalmazni óhajtanánk, a melylyel hazánkban a vallásszabadság nagy elve uralomra jutni igyekezett, akkor e törvényjavaslatok benyújtásának napjaitól számítanánk bizonyynyal a lelkiismeretszabadság *napjának* kezdetét, melynek a hosszan derengő hajnalra következnie kell.

Az 1894-ik esztendő lesz arra hivatva, hogy tör-

vényt alkosson e javaslatokból. Ez lesz hivatva arra, hogy maradandó betűkkel jegyezze fel Corpus Jurisunk lapjaira azt, hogy a magyar is megtudta már érteni a haladó korszaknak hívó szózatát s fényesen, a nemzetélet egész jövőjére kihatóan dokumentálni tudta azt, a minek igazolására mindenkor oly bátran, oly készségesen áldozta vérét és életét, — azt, hogy nálánál nincsen szabadságszeretőbb nép a föld kerekén.

Ez az esztendő lesz hivatva arra, hogy a modern nemzetek közé emelje nemzetünket; ez lesz hivatva arra, hogy az államnak és az egyháznak hatalmát az őket megillető térre vigye vissza s ezzel ezeket egymástól függetlenné tegye.

Ez az esztendő lesz hivatva arra, hogy megszüntesse azt, miszerint a vallások megannyi válaszfalak legyenek az emberek között; válaszfalak, melyek egymástól elkülönítik őket és a melyek a legtöbb-ször az életboldogulásnak válnak akadályaivá; ez lesz hivatva arra, hogy érvényre emelje azt, a mit a haza bölcse: *Deák*, oly meggyőző igazsággal tudott kifejezni, Zala vármegyének 1841. január 11-ki közgyűlésén, a mikor a vegyes házasságok ügyében általa szerkesztett jegyzőkönyvi pontban azt mondotta, hogy *áldás gyanánt* adta az Isten a vallást az embernek s így nem egyéb, mint annak mi a tából való kivetkőztetése az, ha ezt a legszentebb áldást, indulat s vakbuzgóság oly gyakran teszik súlyos átkoknak forrásává.

Ki ne tekintene tehát fellelkesülten, nagy remé-

nyekkel eltelve ez újesztendő elé, melynek uralkodó planétája: a *lelkiismeretszabadság* fényes csillaga fog lenni? Ki ne remélne tőle üdvöt, boldogságot, áldást az édes Hazára!?

1849! . . . 1894! . . .

Önkéntelenül egymás mellé sorakozik lelki szemeim előtt ez a variált évszám! . . .

Az elsőben éj borúlt nemzetünk egére, melynek napja örökre lehanyatlani látszott . . . A másodikban a nemzetszabadságnak tiszta, fényes napja, mely alkotmányunk újraébredésének idejétől oly bősséggel szórja éltető sugarait, egünk delelő pontjára lépni készül, újabb fényt, erősebb tündöklést, hatványozottabb meleget nyervén attól a napfáklyától, a mely az igaz lelkiismereti szabadság képében fog rajta kigyulni majd.

És ha gyorsan szárnyaló gondolataim végigfutják azokat a megbecsülhetetlen előnyöket, a melyekkel e hatalmas reformok nemzetétünket gazdagítani fogják, megragadja figyelmemet közülök egy, — a legfőbb, a legigazabb.

Br. Eötvös József fejezte ki ezt a megbecsülhetetlen előnyt, a legszebben és legtalálóbban, a mikor egy helyütt azt mondotta, hogy: «Csak ha mindenkit, ki a hon határai között él, az alkotmány áldásaiban részesítünk, gerjeszthetünk honszeretetet; csak ha mindenki jogait éldelve, magát boldognak érzi, — csak ha büszke lehet polgári állásában, akkor fog híven ragaszkodni nemzetiségéhez», — mert: «az

embernek első szüksége a szabadság, mely ha elvéteztet: a haza elveszti bájerejét!»

Nemcsak a lelkiismeret szabadságának képezi követelményét az egyházpolitikai reformok törvényerőre való emelkedése, hanem bátran követelményének tekinthetjük ezt a nemzet egygyé lételének, megszilárdulásának s a mi ezzel egyértelmű: a nemzet nagygyá, hatalmassá lételének is.

Sokat remélünk, sokat várunk tehát az újesztendőtől!

Adja a mindenség nagy Alkotója, hogy reményeink és várakozásaink minél teljesebb mértékben megvalósuljanak!

Jobbat s többet nem kívánhatunk imádott nemzetünknek, — imádott Hazánkknak.

